

KÖZIZLÉS ÉS NÉPMŰVELÉS

„Új kultúráért, azaz olyan új morális életért vívott harcról kell beszélni, amely a legszorosabb benső kapcsolatban áll egy új életlátással, míg végül is a valóságérzés, és valóság szemlélet új módjává a „lehetséges művészekkel” és a „lehetséges műalkotásokkal” bensőségesen egybeforott világgá nem válik” — írta a 20-as évek elején Antonio Gramsci századunk kiváló marxista teoretikusa a művészetről szóló cikkei egyikében. Lenin hasonló általánosítást tesz, amikor a művészet népi jellegét hangsúlyozva az alkotók és a befogadók közti dialektikus egységnek „az egybeforott világnak” a megteremtéséért száll síkra: „Nem az a fontos, hogy mi hogyan vélekedünk a művészetről. Még csak nem is az a fontos, hogy mit ad a művészet néhány száz, sőt néhány ezer embernek, amikor népünk milliókat számlál. A művészet a népé. A széles dolgozó tömegekben kell mély gyökereit eresztetnie. El kell érnie a tömegek megértését és szeretetét. Az ő érzésüket, gondolkodásukat és akarataikat kell összefognia és felemelnie. Bennük kell felfednie és kifejlesztenie.”

Szocialista forradalmunk szerves részeként kibontakozott kulturális átalakulás pezsgő légkörében napjainkban a marxista elmélet gyakorlati megvalósítására kerül sor, a művészetek tudatformáló hatásának, szerepének problémája egyik központi kérdés. Az MSZMP VIII. Kongresszusán meghatározott közművelődési célkitűzések, valamint az Ideológiai Irányelvek a népművelés egyik legfontosabb feladataként éppen az esztétikai és művészeti nevelésnek, a lakosság izlésének gyors fejlesztését, a műélvezők körének bővítését jelölik meg. Az egyre magasabb szintre emelkedő műszaki technika, amely közvetlenül is hatással van a termelőerők alakulására, alkotó fantáziájú embereket kíván. Ez pedig csak az olyan sokoldalúan képzett embernek lehet, aki fogalmi úton szerzett intellektuális műveltsége mellett esztétikai kultúrával is rendelkezik. Ilyen vonatkozásban az esztétikai nevelés mint az értekek, az érzelem, a fantázia és az izlés kimű-

velésének eszköze mind a technikai fejlődés, mind pedig a közhasznú termelés szempontjából általános jelentőséggel bír. Elhanyagolásának káros következményei jól tettenérhetőek már azoknak a közszükségleti tárgyakkal a kivitelezésben is, amelyek naponta használunk, a munkahely az otthon berendezési tárgyaiban, tehát abban a legközvetlenebb milióban, ahol a munka és a pihenés óráit töltjük.

Ez azonban a kérdésnek csak az egyik oldala. Az esztétikai nevelésnek a gyakorlati élet szempontjából meglévő jelentőségén kívül van még egy egyetemesebb, még fontosabb emberi jelentősége is. A művészi alkotások megértésére, élvezésére való nevelés alapvetően szükséges a harmonikus személyiség kialakításához, a szocialista ember eszmei, erkölcsi arculatának formálásához. Olyan emberek neveléséhez, akiknek van szeme a természeti és a művészi szép meglátásához, akik élvezik és igénylik is ezeket a magasrendű élményeket. Az esztétikai nevelés nélkülözhetetlen eszköze a humanum formálásának. A teljes emberséghez hozzátartozik az az érzéki és szellemi, az érzékelés és gondolkodás harmóniája.

Az általános feladatok megvalósításához, — amelyek helyileg párosulnak a kultúrcentrum kialakításának feladataival — elengedhetetlen az eddigi eredmények és hiányosságok számbavétele, hiszen a számvetés sok esetben önkéntelenül is megmutatja a „hogyan tovább” útjait, azokat az utakat, amelyekre az objektív és szubjektív lehetőségek egyaránt módot adnak.

A megye, s még inkább a megyeszékhely kulturális fejlődésének elmentmondásai jórészt az egykori „kenyeretlen Tarján”, a mondvacsinált város káros eszmei örökségében gyökereznek. Ezt az örökséget — amely bizonyos fokú kulturális igénytelenségben és a polgári ízlés iránti fogékonyságban mutatkozik meg — a rendkívüli méretekben fejlődő új szocialista város még nem tudta teljesen

levetközni. A városközpont végleges kialakítása — néhány teljesen kész, impozáns épület ellenére — még néhány évet várat magára. Az építkezésekkel járó ideiglenes környezet nem szerencsés az esztétikai nevelés szempontjából. Ennek ellenére a legmodernebb stílus szerint épített új középületek és lakóházak a lakosság zömének megnyerték tetszését. Az izléses külsejű lakásokban legtöbbször új, modern bútor kerül, még akkor is, ha nem fiatal házások költöznek be, sokan kicserélik régi bútoraikat. Ez azt bizonyítja, hogy a mindennapos környezet esztétikus kialakítása egyike a legfontosabb, alig észrevehetően, de folyamatosan nevelő tényezőknek. Ugyanakkor a főként magánházakból álló lakótelepeken (Béke-telep, Rokkant-telep) sajátos antimodern építkezési stílus, az úgynevezett kerlkultúra kezd újjáéledni. Úgy tűnik, a saját házhoz jutó kétkezi munkás az egykori polgár családokat utánozza. A kertekben megjelenő díszítő elemek (törpe, vár, színes gömbök) álromantikájukkal károsan befolyásolják az esztétikai izlés helyes irányban való fejlődését.

A lakások belső díszítése nincs egyenes arányban a modern, praktikus bútorok iránti igénnyel. Széles tömegek hozták magukkal a múltból fogékonyságukat a hamisan csillogó dekorativitás, egy lesüllyedt szecesszió termékei s a szórakoztatóipar izgató és bódító áruj iránt. Ezt, a sajnos még mindig tömegigényt főként a piaci árusok elégítik ki gicces készítményeikkel. A kisiparosok termékbemutató kiállításai ráadásul még reklámot is csinálnak ezeknek az áruknek, diszpárnák, csiszolt tükrök, falvédők, biszu stb.) Alakult egy népművelőkből álló bizottság, amely minden igyekezete ellenére sem tudja megakadályozni ezeknek az áruknek a készítését és terjesztését. Országos szervek közbenjárására lenne szükség. Helyi feladat viszont több lakberendezési kiállítás, szakmai tanácsadás rendezése, illetve szervezése. Jól ki kell majd használni a Képcsarnok Vállalat új salgótarjáni galériájában rejlő nevelési lehetőségeket.

A művészeti ágak közül a legnagyobb fejlődés a képzőművészet területén tapasztalható. A képzőművészek

nógrádi csoportja az észak-magyarországi területi szervezet tagjaként az elmúlt néhány évben országosan is rangot, nevet szerzett magának. Eredményes munkájukról a gyakori magas színvonalú, reprezentatív kiállításokon tesznek többezt között tanúbizonyságot. A kiállítások látogatottsága viszont azt bizonyítja, hogy az eredményekkel párhuzamosan, mondhatni azok függvényeként fokozódott a közönség érdeklődése is a képzőművészet iránt. Egy-egy kiállítást átlagosan 3—4 ezren tekintenek meg. Például az I. Észak-magyarországi Térileti Képzőművészeti Kiállítást 3521-en, a besztercebányai vendégművészek tárlatát 3100-an, a Nógrád megyei Képzőművészeti Stúdióbemutakozó kiállítását is több ezren látták. Kétségtelenül örvendetes jelenséget takarnak a számok, hiszen azt mutatják, hogy a város lakóinak tíz százaléka állandó tárlatlátogató. Akkor persze téves képet nyernénk, ha az egyes kiállítások látogatóinak számát összeadva próbálnánk egy év mérlegét megvonni, hiszen a tapasztalat azt mutatja, hogy szinte mindig ugyanazok tekintik meg a kiállításokat. Nem készült statisztika a látogatók társadalmi megoszlásáról, de a felületes felmérés alapján azt mondhatjuk, hogy főként diákok, — őket kísérő pedagógusok —, népművelők, az állami és a pártapparátus dolgozói közül kerülnek ki a „törzstagok”. A széles tömegek még nem képviseltetik magukat megfelelő arányban. Ebből következik, hogy népművelési munkánk egyik aktuális feladata a szélesebb rétegek bevonása a képzőművészet kinalta művelésébe. Ez azonban túl a szervező munkán, a tömegek direkt esztétikai nevelését is megköveteli.

A látáskultúrára való nevelés ésenek lényege a képzőművészeti műveltség alapjainak elsajátítása még messze vezet elmarad más művészeti ágak szervezett rendszerezett ismertetése mögött. Ez az oka, hogy szinte naponta találkozni emberekkel, akik fanyalagva jönnek ki egy-egy kiállításról, ahová éppen a hangos, de nem hivalkodó hírvérés csalogatta be őket. Keserű szájújuk oka elsősorban a művek megismeretése. Ez az érzés akarva-akaratlanul a modern képzőművészet elleni protestáláshoz vezet, amely

vagy az alkotók és a közönség közti feszültség, vagy pedig a közöny formájában fejeződik ki. Ezt lehetett például tapasztalni Tar István Tereferélők című szép, hangulatos köztéri szoborkompozíciójának fogadtatásakor. Vannak olyanok, — szerencsére a városban kevés számban —, akik nehogy a modernség elítélésének vádjával illessék őket, szívesen fogadnak minden, számukra új, szokatlan, sőt érthetetlen, kétes értékű képzőművészeti jelenséget. Mások — ők vannak a legtöbben — a megnemértés miatt közönyösen elfordulnak a képzőművészet bármilyen új eredményétől.

Elmaraszthatók e vajon ezért? Hibájukul róható e fel, hogy érték-rendszerük, esztétikai műveltségük nem elég fejlett? Természetesen nem. De a művésztől sem várhatjuk, hogy ellentmondva koruk, „mesterségük” alkotta fejlődési tendenciáknak, csupán másolói legyenek a környező valóságnak. Herbent Read angol műtörténész A modern festészet című művében ezt az ellentmondást más vonatkozásban így fogalmazza meg: „A művészet egész története a vizuális észlelés különféle módozatainak története. Azoknak a változó szemzőeknek a története, amelyekből az ember látta a világot. A tapasztalatlan laikus ezzel kapcsolatban azt mondhattá, hogy a világot csak egy-félekppen lehet látni, — ahogyan az ő érzékei megragadják. Ez tévhit. Mi azt látjuk, amit megtanultunk látni, és eképpen a meglátás szokás-sá, konvencióvá válik, részleges kiválasztása mindannak, ami nézni való, és torzított összefoglalása a többinek. Azt látjuk, amit látni akarunk — és amit látni akarunk, az meghatározott. Nem az optika merev törvényei által, vagy még inkább az önfenntartás ösztöne által, hanem azon kívánság által, hogy felfedezzünk, illetőleg szerkesszünk magunknak egy elképzelhető világot.”

Azt kell tehát világosan láttatnunk az emberekkel, hogy a műalkotás szépsége nem az ábrázolt tárgy tökéletes természeti hűségén múlik. Hiszen nincsen olyan művész, aki a természetben látható tárgyakat olyan pontosan tudná reprodukálni, mint például a fényképezőgép. Nem ebben

áll tehát a képzőművészet funkciója. Az igazi művészet feladata nem az, hogy azt tükrözze, amit a valóságból az érzékszervek vesznek tudomásul, hanem mindazt, amit az érzékszervi tapasztalatból az összefüggéseket kutató értelem ismerhet csak fel. Nem a jelenséget, a felszínt, hanem a lényegét kell a képzőművészet nyelvén, sajátos formaeszközzel tolmácsolni. Egy vizuális élmény az asszociációk sorát idézi fel a művészen, kialakult az úgynevezett képszerű gondolat, aminek segítségével az egyedi látványt a művész általánosítja, bizonyos érzelmi-gondolati eszme jelképpé formálja, vagy pedig a benne élő tartalmakat vetíti ki az emberek és a tárgyak csoportjára.

Bizony elég keveset tettünk még annak érdekében, hogy a közönség ilyen aspektusból szemlélje a műalkotásokat. Nem elég, ha csupán a katalógusokra, művészeti könyvekre, a televízió esztétikai előadásaira, és egyéb spontán alkalmakra bízunk az ízlés alakítását, a látáskultúra nevelését. Nem elegendő az esztétikai ismeretterjesztő előadások száma és színvonala sem. Meg kell magyarázni, hogy a modern, haladó törekvések elismerése nem jelenti a dekadens, antihumanus, anarchista művészet felkarolását. Vitákra alkalmas fórumokat kell biztosítani a nagyközönség részére is. Szervezetesebbé kell tenni a tárlatlátogatásokat, művészetbarát körökre van szükség. Képzőművész-közönség találkozókat kell szervezni. Vannak műtermes lakásaink, amelyeknek kisebb csoportos meglátogatását a házigazdák nem vennék rossz néven. Nem „titkáikat ellesni szándékozók”, hanem tanulmánygócok keresnek fel őket. Meg aztán a művész sem tekintheti befejezettnek tevékenységét egy-egy kép megalkotásával. A közönséggel való intenzív kapcsolat nemcsak a téma, hanem a fentiek szempontjából is gyümölcsöző lehet.

Az örvendetes jelenségek ellenére sok tehát még a tennivaló a művészek és a közönség közti összhang megteremtése, az újszerű törekvések elfogadtatása terén. Hasonló gondjaink persze más művészeti ágak területén is vannak.

Az irodalomban a közízlés Jókai, Gárdonyi, Mikszáth színvonalán áll.

Felmérések bizonyítják, hogy az olvasók többsége megrekedt ezen az épséggel nem érdektelen, de avult szinten. Népművelő tevékenységünk sok éven át nagy igyekezettel népszerűsítette a múlt század klasszikusává vált remekműveit, s századunk művészeti alkotásaiból azokat, melyek leghívebben őrizték a klasszikus tradíciókat. Ez érthető és helyes volt. A nem-olvasóból olvasót kellett nevelni, a bűnügyi ponyvaregény ellen kellett Jókait felvonultatni. De mintha mindez túlon-túl jól sikerült volna. Fel nőttek tömegének serdülőkori izlése van. Elég erős még a giccs, a bestseller, a félművészet sekélyebb termékeinek az izlésromboló hatása. A mai magyar irodalom még nem érte el a jogos megbecsülést, a tömegek körében. A maiak közül Berkesi és Szilvási könnyű fajsúlyú regényei a legnépszerűbbek. Kevesen olvassák irodalmi folyóiratainkat, alig néhány előfizetője van a város lakói közül az Új Írásnak, a Nagyvilágnak és az Élet és Irodalomnak. Nőgrádi antológiánk a Palócföld ezek után érthető, hogy nem tud maga mögé állandó olvasó derékhadat felsorakoztatni.

A szakadék az olvasók többségénél inkább a szándékban, mint a műveltségben van. Egy francia író megfogalmazása szerint kétféle irodalom van: a lusták, és a vállalkozó kedűek irodalma. A mi közönségünk zöme inkább az előbbiben válogat. Azt tartja egy mondás, ugyanolyan kevés jó olvasó van, mint amilyen kevés jó író. A különbség azonban lényeges; az író születik, az olvasót nevelni is lehet. Ezt kell a népművelésnek kihasználnia.

A film iránti érdeklődés a nagyszámú, — több mint ötezer — televíziós készülék ellenére jónak mondható. Főként a kalandos, izgalmas filmek, utóbbi időben a krimik a legnépszerűbbek. A mélyebb gondolati elemeket tartalmazó filmek, és a magyar filmművészet alkotásai még valóban kimagasló művészi színvonal esetén sem — ezeideig még nem nyerték meg a nagyközönség tetszését. Nagydíjas filmünk majdhogyan megbukott Salgótarjánban, alig harminc százalékos házzal vetítették. Galambos Lajos regényéből készült

filmváltozatnak, a Szentjános fejevé telének egyik esti előadásán ötvenen alul volt a nézők száma a November 7 filmszínházban, a megyeszékhely központi mozijában. Mindez nem írható az elavult, korszerűtlen épület számlájára, hiszen a Korzikai testvérek, a Püpos, és a Cartouche vetítésekor szinte lehetetlen volt jegyet kapni.

Nem kapunk reális képet színházi és zenekultúránk helyzetéről, — a közizlet csak sejtetni lehet —, hiszen mindezeideig objektum hiány gátolta a két művészeti ág hatásának kibontakozását. A tapasztalat minden esetre azt mutatja, hogy a Déryné Színház átlagos előadásainak színvonalán túlnőtt közönségünk. Ha összehasonlítjuk két zenés, vidám darab a Titanic keringő és a Mária főhadnagy nézőinek számát, nagy különbséget tapasztalunk. Az előbbi 110-en az utóbbi 420-an látták. Az előbbi a Déryné Színház, az utóbbi az Egri Gárdonyi Géza Színház mutatta be. Viszont ugyancsak az egriek előadásában a Stuart Máriát mindössze 180-an nézték meg.

Az új megyei művelődési ház ideális környezete jól átgondolt műsorpolitika alapián remélhetőleg felszámolja a színházról, és a gondolati drámától való bizonyos fokú idegenkedést, és segít megszerettetni széles tömegekkel a komolyzenét, Beethoven, Liszt és Bartók muzsikáját.

Amint a fenti vázlatos áttekintésből is kiderül nem kis feladatok várnak a népművelésre a közizlet fejlesztése, az esztétikai nevelés területén. Lenin és Gramsci gondolatának megvalósítása az aktuális feladat. Az kétségtelen, hogy éppen a népművelés hatékonyága folytán rengeteget fejlődött a közizlet az elmúlt két évtizedben. A további fejlődés záloga a kultúra új formájának megteremtése, amelyben az ember nemcsak mint befogadó van jelen, hanem mint saját belső énjének megteremtője, saját személyiségének birtokbavevője, amelynek révén képessé válik történelmi jelentőségének, az életben betöltött funkciójának, jogainak és kötelességeinek a megértésére.

Csongrády Béla